

“ PETER OSBORNE’NİN KAVRAMSAL SANAT AÇILIMI DOĞRULTUSUNDA ÇAĞDAŞ SERAMİK SANATINDA KAVRAMSAL ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ ”

Prof. Emel ŞÖLENAY *

Arş. Gör. Gökçe ÖZER **

ÖZET

Sanat olgusu ortaya çıktığı dönemden günümüze değin yapılan pek çok sanat eseriyle farklı nitelik ve yorumlar kazanarak gelişmiştir. Bu gelişmeler ve dönüşümler sonucunda 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren içerisinde bulunduğumuz dönem postmodern olarak adlandırılmakta ve sanatın sonu şeklinde değerlendirilmektedir.

Sanatta yaşanan bu büyük dönüşümler pek çok disiplini olduğu gibi seramik sanatını da etkilemiştir. Seramik sanatı 19.yüzyıl ve sonrası sanayi devriminden sonra gelişen teknoloji ve farklılaşan kültürel yapılarla, 20.yüzyılda sanatsal bir disiplin olarak kabul görmüştür. Bu süreçte çağdaş seramik sanatçıların yorumlarıyla, kavrama yönelik eserler ortaya konmuştur.

Kavramsal Sanat ise temelinde düşüncenin yapıta üstünlüğü fikrini barındıran Postmodern dönem içerisinde büyük bir kırılma yaratmış olan bir eğilimdir. Kavramsal sanat, seramik sanatının evrensel nitelik kazanmasına, geleneksel ve modernist üslüba karşı duran kavramsal seramik eserler üretilmesine olanak sağlaması bakımından seramik sanat tarihinde önemli bir yere sahiptir. Postmodernizmin eklektik yapısıyla birleşen kavramsal seramik eserler çağın gerçekliklerinin kavranmasını kolaylaştırırken, geçmişle bağ kurarak belgesel bir nitelik taşımaktadır.

Bu çalışmada, çağdaş seramik sanatında, sanat anlayışında bir dönüm noktası olan kavramsal sanatın önemi ve seramik sanatına katkıları felsefe profesörü ve yazar Peter Osborne'nin kavramsal sanat açılımı doğrultusunda incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Seramik, Postmodernizm, Kavramsal

*Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Eskişehir/TÜRKİYE

**Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir/TÜRKİYE

GİRİŞ

Sanat olgusu ortaya çıktığı dönemden günümüze değin yapılan pek çok sanat eseriyle farklı nitelik ve yorumlar kazanarak gelişmiştir. 1900'lerde çağdaş sanat anlayışı ile ortaya çıkan kavram ve düşünceler ürünlerini 1960'lı yıllarda vermeye başlamıştır. Sanatta "postmodern eğilim" olarak adlandırılan 1960 ve sonrası sanat eğilimleri, II.Dünya savaşı sonrasında yaşanan endüstriyel etkileşimlerle, sanat tarihi açısından büyük kırılmaların yaşandığı bir dönem olmuştur.

"Postmodern süreçte sanatın çok yönlü, çok dilli yapısı; deneyimi öne alan ve seri üretim nesnelere üzerinden Post-Duchampyen bir 'yapmama kültürü'nü benimseyen uygulamaların, dahası nesneyle sonuçlanmak zorunda olmayan, dilsel, performatif ve kavramsal önermelerin, teknolojik yeniliklerle uzam ve zaman algısında köklü değişimler sunan sofistike düzeneklerin tümünü birden içeren parçalı, karmaşık ve eklemlili bir yapılaşmayı görünüyor kılıyor." (Şahiner, 2008:35)

Makineleşme sayesinde, seri üretimin artması, teknolojik gelişmelerle kitle iletişiminin kolaylaşması, toplum düzeninde de bir değişime yol açarken, bir ifade aracı olan sanatta dönemin aynası olmuştur. II.Dünya Savaşı sonrası Emperyalizmin başarısı ve ekonominin güçlenmesi ile sanat günlük hayatın bir parçası haline gelmiştir. Bu dönemde, Kapitalizmin içinden doğan, postmodern sanat akımları kısa bir süre sonra hem sistemin hem de klasikleşen sanat anlayışının en sert eleştirmenleri olmuşlardır.

"Postmodern, modernin içerisinde sunulamayana, sunumlamanın kendisinde ileri götüren olacaktır; güzel biçimlerin tesellesini ve elde edilemez olanın kolektif nostaljisini paylaşmayı mümkün kılan bir zevk uzlaşımını inkar edecektir; bunlardan hoşlanmak için değil, sunulamayana güçle bir anlamını veren yeni sunumlamaları araştıracaktır." (Lyotard, 1997: 25)

Postmodern sanat eğilimlerden biri olan ve yeni sunumlamaları ile karşımıza çıkan Kavramsal Sanat "yaratıda düşünceyi ön plana getiren tavrı" ile sanat dünyasını sarsmıştır.

1. KAVRAMSAL SANAT

Kavramsal sanat, iki dünya savaşı arasında Avrupada ortaya çıkmış (DADA, Sürrealizm, Futurizm Konstruktivizm vb.) olan bazı temel eğilimlerin 1960'lı yıllarda sosyal ve sanatsal alanlarda yeniden keşfedilmesidir. Eğilimin kaynağı Amerika olup daha sonraları başta Fransa, Almanya olmak üzere dünyanın pek çok ülkesine yayılmıştır.

Kavramsal sanat düşüncesi; görsel ya da daha kapsamlı mekansal deneyim ve eğlence nesnesi olarak doğrudan sanat tanımını zorlayarak, 'sanat'ın teorik gücünün evrensel tespiti için geriye dönük (retrospektif) araştırmayı çoğaltmaktadır. Bu nedenle kültürel deneyimlerin farklı formlarını bir araya getiren kavramsal anlayış, sanatla olan ilişkisinin önemli etkileri ile bir dönüm noktasını temsil etmektedir.

Kavramsal sanatın temelinde düşüncenin yapıta üstünlüğü fikri vardır. Başka bir deyişle kavram biçim üzerinde öncelik hakkına sahiptir. Aslında bu Marcel Duchamp'ın hazır nesnesi (ready made) ile eserin biçiminden ziyade ne söylediğine önem vererek yer değiştirmesi önceden

var olan bir görüştür. Ancak Kavramsal Sanat görüntüden daha çok kavrama verilen önem ile sanatı anlam ve amaç açısından daha çok sorgulamıştır.

Tüketim toplumuna karşıt bir tavır olarak kavramsalcular, sanat yapıtının alınıp satılmasına, yapıtlarının ticaret metası haline dönüşürülmesine karşı olmuşlardır.

“Yapıtlarıyla kavramlar ve analizler öneren bu sanatçılar, seyirciyi bunları anlamaya, çözmeye, kendi düşüncesiyle tamamlamaya çağtırlar (Germaner, 1997: 48) ”.

Resim1: Çeşme
Marcel Duchamp, 1917

2. ÇAĞDAŞ SERAMİK SANATI'NIN GELİŞİMİ

Seramik sanatının tarihsel gelişimine baktığımızda kavramsal seramik eser örnekleri daha geç tarihlerde görülmektedir. Çağdaş Seramik Sanatının Kavramsal Sanat ile olan ilişkisini doğru analiz edebilmek için 1950'li yıllardan itibaren Seramik Sanatı'nın gelişiminden bahsetmek gerekmektedir.

Milattan önceki yıllardan günümüze, hayatımızda var olan seramiğin sanatsal bir disiplin olarak kabulü 20.yüzyıla rast gelmektedir. İşlevselliği nedeniyle her dönemde var olan seramik objeler, endüstri devriminin yaşanması sonucunda malzeme çeşitliliği ve fabrikaların kurulmasıyla geri plana atılmıştır. Bu gerileme dönemi önce Arts And Crafts Hareketi ardından da Bauhaus okuluyla son bulmuştur. “Bauhaus Tasarım Okulu'nun içindeki seramik atölyesi, kendine has bir biçimde gelişerek diğer malzeme atölyeleri içinde en sanatsal işler üreten departman olmuştur (İnal,2006:107).” Ancak seramik sanatında özgün arayışlar uzun süre Japonya'da kalan Bernard Leach'in kurmuş olduğu okulla başlamıştır. Leach bu okulda Japonya'da öğrenmiş olduğu kaliteli seramik üretme tekniklerini öğretmiştir. Bu okulun öğrencileri olan Hans Coper, Lucie Rie ve Ruth Duckworth soyut ve dışavurumcu çalışmalarıyla 'seramik sanatı'nın temellerini atmışlardır.

Resim2: Bernard LEACH

Resim3: Ruth DUCKWORTH

Resim4: Hans COPER

Peter Volkous 1950'li yıllarda çağdaş seramik sanatında büyük rol oynayan bir diğer isimdir. Volkous yapmış olduğu büyük heykellerle seramiğin teknik anlamda sınırlarını zorlamış ve gelenekselliği sorgulayarak seramik sanatını farklı boyutlara taşımıştır.

Resim5: Peter VOULKOS
Amerika

Resim6: Lucie RIE

Daha sonraları Miro, Picasso, Leger gibi modern resim sanatının ressamı tarafından da kullanılan seramik, artık herkes tarafından kabul gören bir ifade aracı olmuştur.

Resim7: Seramik Tabak, Miro, 1956

Resim8: Seramik Fincan ve Tabak, Kandinsky, 1923

Resim9: Picasso

1969 yılı sonrasında Funk Sanatı ile güncel ve sanatsal bir dil yakalayan seramik sanatı, post-modern sürece dâhil olmuştur. “Tarih sahnesinde en eski dönemlerden beri rol oynayan seramik sanatının modern sanattan post moderne geçerken eklektik bir yapıya sahip olmasından dolayı, malzeme kullanımı, biçim, renk ve değer olarak oldukça yoğun ve özgün bir üslup kazanmıştır” (Saydan, 2009:34).

Postmodern seramiklerde biçim, renk anlayışı klasik ve modern dönemden oldukça farklıdır.

“Klasik dönemlerden beri süregelen uyum kavramı ve modernist arılaşma, postmodernizm ile yerini uyumsuz uyum ya da ters uyuma bırakmıştır. Bazı sanatçıların yapıtlarında, hiç bir şeyin çıkarılamayacağı ya da eklenemeyeceği yetkin bütün yerine “zor bütün” ya da “parçalanmış bütün” olarak adlandırdıkları özelliklerle karşılaşırız. Yine postmodernistlerin yapıtlarında görülen giriftlik, kargaşa ve zenginlik gibi özelliklerin temelinde de yeni bir toplumsal gerçeklik yatmaktadır” (Saydan, 2009 s:36).

Farklılık gösteren bir diğer öge ise renktir ve, geniş bir skalada sanatçı tarafından bütün coşku ve şiddeti ile çoğu zaman bir simge olarak kullanılmıştır.

Postmodern sürecin içerisinde önemli eğilimlerden biri olan kavramsal sanat, seramik sanatını etkilemesi açısından yukarıda bahsettiğimiz renk ve biçim anlayışının farklılık göstermesine sebep olmuştur. 1960'lı yıllardan itibaren Seramik sanatçılarınin seramiğe kattıkları kavramsal yorumlarla birlikte seramik sanat anlayışı geleneksel ya da işlevsel çömlek anlayışından farklı bir boyut kazanmış, sanat tarihsel süreç içerisinde kuralsal ve standart yorumları terk ederek günümüz sanat anlayışında özgün yorumlarla yerini almıştır.

Resim10: Betty WOODMAN

3. ÇAĞDAŞ SERAMİK SANATINDA KAVRAMSAL ESERLER

Bu çalışmada çağdaş seramik sanatında kavramsal sanatın etkileri araştırılırken Peter Osborne'nin kavramsal sanat sınıflandırması üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır. Osborne Marcel Duchamp'ın hazır nesne (Çeşme, 1917) çalışması ile sanatta büyük bir devrim yaşandığını düşünmektedir. Bu devrim sanat eserinin biçimsel özelliklerinin yerine içeriğinin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Diğer bir deyişle bu değişim eserde görünümünden daha çok kavramın önemini arttırmaktadır. Sanatta yaşanan bu önem değişikliği ise kavramsal sanatın başlangıcı olmaktadır.

Resim11: Philip MABERRY

Felsefe profesörü ve yazar Peter Osborne Kavramsal sanat eserlerini altı başlık altında toplamıştır. Yapılan inceleme de bu başlıklar çağdaş seramik sanatı sürecinde verilmiş kavramsal seramik eserlerle örneklendirilecek ve eser çözümlenmelerine yer verilecektir

1) Bilgi verme, Performans, Dokümantasyon

Performans sınıflandırmasında seramik sanatındaki eserlere baktığımızda kilin fiziksel özelliklerinin (plastik olma, dayanıklılık vs.) ön planda olduğu görülmektedir.

Nina Hole ve Tom Barnett'ın çalışmalarında; eser önce yaş çamurla inşa edilir, daha sonra kurutularak refrakter kumaştan yapılmış bir battaniye ile kaplanır ve seyirciler önünde gece boyunca pişirilir. Pişirim performansı sonrasında eserler pişirildikleri yerde sabit kalarak sergilenmektedir.

Resim12

Resim13

Resim14

Resim15

Resim16

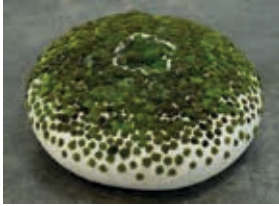
Resim12-13-14-15-16: Nina Hole'in "fire sculpture" olarak adlandırdığı çalışmalarından 2007 yılında Meksika'da Xalapa şehrinde yapıldığı yapıtı.

Akademisyen ve seramik sanatçısı Louis Katz ise performans çalışmalarında izleyiciyi de içerisine alan interaktif bir yapı görmektedir. “Teaser” isimli çalışmasında sanatçı çay kâselerinden kulaklıklar yapmış ve daha önceden hazırlamış olduğu performans videosunu yansıtarak bu kulaklıklar sayesinde izleyicinin videodaki sesleri duymasını sağlamıştır. Bu performansta büyük tuğla bir enstrüman gibi, çay kaseleri ise kulaklık olarak kullanılarak genel işlevlerinden uzaklaştırılmıştır.

Bir diğer çalışma ise Jim Melchert, Amsterdam’da 1972 yılında yapmış olduğu “Changes: A Performance With Drying Slip” adlı performansdır. Katılımcılar kafalarını sıvı çamuru içerisine batırıp, kuruyana kadar beklemişlerdir. Melchert’e göre bu performans beden bir kaba dönüşmesini anlatmaktadır.

2) Süreç, Sistem, Seri

Sanatçı Mineo Mizuno’nun “COEXISTENCE” (dirlik) adlı yapıtında seramiğin durağan bir obje olmaktan çıkarak, yaşayan ve bir ‘süreç’ barındıran bir objeye dönüştüğünü görmekteyiz. Sanatçı yorumlamış olduğu çakıl taşı formlarının üzerinde yer alan deliklere yosun tohumu dikmiştir. Sergileme mekânına yerleştirilen sulama ve nem sistemi ile yetişen yosunlar sonucunda seramik formun yüzeyi organik bir sır ile kaplanmıştır. Yaşanan bu değişim sergi alanında gerçekleşirken izleyici de yapıt da aynı sürece dahil olmaktadır.

Resim19-20-21: “COEXISTENCE”, Mineo Mizuno

3) Kelime ve İşaret

Bu alanda seramik eserlerde semiyotik ya da dilbilimsel temelli kavramsal içerik tarafından, görsel formun içsel öneminin yadsındığı görülmektedir. Karen Ryan’ın çalışmalarına baktığımızda, sanatçının kullanım amaçlı olan seramik formların üzerine kelimelerle yapmış olduğu yüklemeler, objenin bir tabak olduğunu unutturarak, izleyiciyi üzerinde yer alan kelimenin anlamını ve tasarımını düşünmeye yönlendirmektedir.

Resim17: Teaser, Louis Katz

Resim18: Changes: A Performance With Drying Slip, Jim Melchert

Resim22

Resim23

Resim22-23: Karen Ryan’a ait seramik çalışmalar

2009 yılında İngiltere Bienalinde Neil Brownsword, Alexandra Engelfriet, Torbjørn Kvasbø, ve Pekka Paikkari yapmış oldukları “Marl Hole” adlı projede ise sanatçılar kilin geleneksel şekillendirilme yöntemlerini reddetmişler ve çok ilkel yöntemleri kullanarak yeni bir yaklaşım ortaya koymuşlardır. Dört farklı sanatçının kendine seçtiği alanlarda yapmış oldukları peyzaj çalışmasında Pekka Paikkari, “clay words” olarak adlandırdığı düzenlemesinde seramik sürecine ait kelimeleri “Bagwall, Bisque Fire, Body, Bone Dry” yarım bir şekilde sıvı çamurla yüzeye yazarak seramiğin alışılmış fiziksel yapısını sorgulamıştır.

4) Temellük, Müdahale, Gündelik

Sanatçı Ai Weiwei’ nin çalışmalarında gördüğümüz gibi Kavramsal Sanat’ın bu alt başlığında, kültürel formların başkalaştırılması yerine, onlara yapılan müdahalelerle günlük yaşamın içerisindeki yapıları sanat eserine dönüştürülmüştür.

Ai Weiwei’nin “Field” adlı çalışmasında geleneksel çin porseleni ve motifleri kullanılmıştır. Diğer çalışması olan “Sunflower Seeds” ise Çin’de gerçek boyutlarında ve elde şekillendirilmiş 100 milyon ay çekirdeği parçasından oluşmaktadır. Sanatçı her iki çalışmasında da izleyiciyi ‘Made in China’ fenomeni ile yüz yüze bırakarak günümüzün ekonomik ve kültürel değişimlerini izleyiciye sorgulatmaktadır.

5) Politika ve İdeoloji

Bu alt başlık altındaki çalışmaları, özellikle alternatif veya ast ideolojik konum bilincini arttırmak için açıkça politik-ideolojik çatışmalar odaklı işler olarak açıklayabiliriz. Richard Notkin çalışmalarında sisteme ve bireyin bu dünya düzeni içerisindeki yerine yapılan eleştirileri görmekteyiz. “All Nations Have Their Moment of Foolishness” adlı çalışmasında, her seramik karo üzerinde bombalanmış yaşam alanlarının, dikenli tel ve bombaların, “Guernica” tablosunda yer alan çığlık atan atın rölyefleri yer almaktadır. Rölyefli küçük seramik karolar bütününde Amerika Birleşik Devletleri’nin 41. başkanı George W. Bush portresini oluşturmaktadır. Sanatçı seramik yüzeyde ölüm ve yıkım kavramlarını ikonik anlatımla izleyiciye anlatmaktadır.

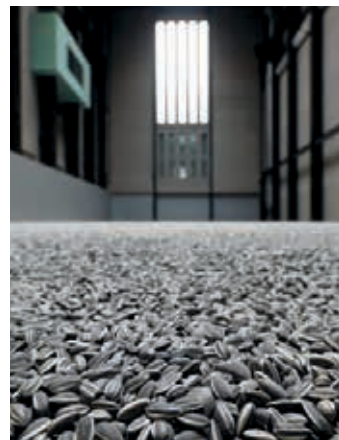
Resim24

Resim24-25: Clay Words ,Pekka pekkari

Resim26: Field, Ai Weiwei

Resim27: Sunflower Seeds, AiWeiwei

Resim28: All Nations Have Their Moment of Foolishness
Richard Notkin, 2006

Resim29: Detail

6) Kurumsal Eleştiri

Kurumsal eleştiri alt başlığındaki örnekler baktığımızda ise kapitalist ve sanat kurumlarındaki oyunlara ve güç ilişkilerine dikkat çeken çalışmaların yapıldığı görülmektedir.

Xue Lei'nin "5" adlı çalışmasında emperyalist bir ülkenin içecek firmasının, teneke formları seramik malzeme ile şekillendirilmiş ve üzerine sömürülen başka bir ülkenin geleneksel motifleri çizilmiştir. Kullanılan bu zıtlıkla sanatçı tarafından kurumun eleştirisi izleyiciye aktarılmaktadır.

Jessica Jackson Hutchins' in çalışmalarına baktığımızda ise seramik sanatındaki geleneksel estetik anlayışının sert bir eleştirisinin yapıldığını görmekteyiz. Sanatçının yapmış olduğu seramik formlar genel estetik anlayışından uzak simetrik olmayan ve düzgün sırlanmayan formlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapmış olduğu formların galerilerde yani eleştirdiği kurumlarda sergilenmesi ise işlerindeki ironiyi açıkça ortaya koymaktadır.

Resim30: "5", Xue Lei, 2007

Resim31-32: Loveseat and Bowls, Jessica Jackson Hutchins, 156.2 x 105 x 133.4 cm, 2008

SONUÇ

Postmodernizm ile sanatın kuralsal yapısından kurtulması, sanatçılar için özgür alanlar açmıştır. Günümüzde çağdaş seramik sanatçıları eserlerini geleneksel ve tarihi unsurları özgün yorumlarıyla harmanlayarak, standart ve gelenekçi veya estetik kaygılar gütmekten sunmaktadır. Bu çalışmalarda seramiğin farklı malzemelerle bütünleşerek (mix-media), sanat izleyicisine sunulması seramik sanatını heykelsi bir boyuta taşımıştır. Böylelikle seramik sanatı etkisi altında kaldığı geleneksel stillerden kurtulmuştur. Postmodern seramik sanatçıları bütün bu yeniliklerle güncel ve sanatsal bir dil yakalamış ve seramik sanatını evrensel boyuta taşımışlardır. Kavramsal Sanat'ın sunmuş olduğu gerek düşünsel gerekse biçimsel önerilerle, gündelik yaşantımızda kullandığımız nesnelere fetişleştirip sembolik bir dil haline getiren seramik sanatçıları, eserleriyle yeni bir boyut açarak seramik sanatında kavramsal sanatın önünü açmışlardır.

KAYNAKLAR

- AKDENİZ**, Halil (1995). *Plastik sanatlarda günümüz sanat eğilimlerinin düşünsel dayanakları ve bunun çağdaş Türk sanatına yansımaları üzerine bir değerlendirme*, Anadolu Sanat, Nisan, Sayı: 3, Sayfa: 9-34.
- ANTMEN**, Ahu (2010). *20 yüzyıl Batı sanatında Akımlar*, 3.basım, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- BAUDELAIRE**, Charles (2007). *Modern hayatın ressamı, İletişim yayınları*, İstanbul
- BELL**, Julian (2009). *Sanatın Yeni Tarihi*, Çev: U. Ceren Ünlü, Nurçin İleri, Rana Gürtuna, 1. Basım, Doğu Grubu İletişim Yayıncılık Tic. A.Ş., İstanbul.
- DANTO**, Arthur C. (2010). *Sanatın sonundan sonra : çağdaş sanat ve tarihin sınır çizgisi*, Çev: Zeynep Demirsü, Ayrıntı yayınları, İstanbul.
- GERMANER**, Semra (1997). *1960 sonrasında sanat*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- GİDERER**, Hakkı Engin (1995). *Kavramsal Sanat*, Anadolu Sanat, Sayı:3, Sayfa 51-64, Eskişehir.
- HANÇERLİOĞLU**, Orhan (2000), *Felsefe Sözlüğü*, 12. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- HARRISON**, Charles & **WOOD**, Paul (2003). *Art in Theory*, Blackwell Publishing, USA.
- İNAL**, İnsel (2006). *20. Yüzyılda Yeni İfade Arayışları ve Seramik Sanatı*, Seramik Türkiye Dergisi. Ocak -Şubat. sayı 13, sayfa 106 - 113.
- LITTLE**, Stephen (2008). *İzmler Sanatı Anlamak*, Çev: Derya Nüket Özer, Yem Yayınları, İstanbul.
- LYNTON**, Norbert (2009). *Modern Sanatın Öyküsü*, Çev: Cevat Çapan, Sadi Özış, 4. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- LYOTARD**, Jean François (1997). *Postmodern durum*, Çev: Ahmet Çiğdem, Vadi Yayınları, Ankara.
- OSBORNE**, Peter (2002). *Conceptual Art*, Phaidon Press Limited, London.
- SAYDAN**, Yeliz (2009). *Postmodernizmin Seramik sanatına Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, ÇOMÜ-BAP Proje no: 11/2009, Çanakkale.
- SCHWARTZ**, Judith S. (2008). *Confrontational Ceramics, 1st Edition*, A & C Black Publishers Limited, London
- ŞAHİN**, Rifat (2008). *Sanatta Postmodern Kırılmalar ya da Modernin Yapıbozumu*, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul.
- YILMAZ**, Mehmet (2006). *Modernizmden Postmodernizme Sanat*, 1. Baskı, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- WAAL**, Edmund de (2003). *20th Century Ceramics, 1st Published*, Thames & Hudson Ltd, London.